

افغانستان آزاد – آزاد افغانستان

AA-AA

چو کشور نپاشد تن من مباد بدین بوم و بر زنده یک تن مباد
همه سر به سر تن به کشتن دهیم از آن به که کشور به دشمن دهیم

www.afgazad.com

afgazad@gmail.com

Historical

تاریخی

داکتر اجرالدین حشمت

از جنبش مشروطه تا دولت مشروطه در افغانستان

ب- زن در عصر دولت مشروطه :

انقلاب های بورژوازی در اروپا عامل اضمحلال نظام فیودالی ، رفع موانع در روابط و رشد نیروی تولیدی گردید که همه این ها با سرعت زمینه انقلاب صنعتی را در قرن ۱۹ فراهم نمود و با وقوع این دگرگونی های عظیم ، تولید ماشینی جای تولید دستی و یا کار انسانی به کار ماشینی تعویض گردید که در نتیجه آن تفاوت کار جسمانی بین زن و مرد که در اثر تقسیم کار در هنگام گذار از نظام اشتراکیه به نظام بردگی به وجود آمده بود ، از بین رفت و به قول عبدالحسین نا هید نویسنده « زنان ایران در جنبش مشروطه » که مینویسد : « ما شینزم ، اقتصاد دیرینه را که کانونش خانواده بود از هم پاشید ، همبستگی خانوادگی را متزلزل میکنید و زنان رنگ پریده را از قلب سکوت خانه ها به کارخانه ها میکشد ، زنان مستقیماً و یا همطراز با مرد در مقیاس وسیعی در امر تولید شرکت میکنند . »

انکشاف سریع اقتصاد سرمایه داری ، رشد روابط و نیروهای تولیدی تمام شئون جامعه و از آن جمله مناسبات اجتماعی را دگرگون میسازد ، این فعل و انفعالات که بستر انکشاف آن ها اروپا بود تنها محدود به آن قاره ندارند ، بلکه در اواخر قرن نوزدهم و اوایل قرن بیستم از طریق رشد اقتصاد بورژوازی به ممالک شرقی نیز انتقال می یابد . به این ترتیب در پهلوی سایر جنبش های دیموکراتیک و آزادی خواهی ، جنبش فمینیستی (۸۹) نیز در ممالک آسیائی گسترش میابد . در افغانستان ریشه های این جنبش را باید در عصر امیر حبیب الله خان جست وجو نمود . اگرچه زنان هنوز در این دوره « پرده نشین » بودند ، اما نشرات سراج الاخبار افغانیه

(۱۹۱۱ - ۱۹۱۹ م) به صورت مستدام حقوق فردی، اجتماعی و اهمیت نقش زنان در جامعه را، ولو به ایما و کنایه، مطرح میکرد و زمینه رشد عقلانی و تربیتی آنها را برای ظهور يك جنبش فمینیستی آینده آماده مینمود، چنانچه بعداً اثرات آن در عصر دولت مشروطه به نوع قابل ملاحظه مشهود و محسوس گردید.

بدیهی و روشن است که توسعه و انکشاف همه جانبه يك کشور مستقیماً منوط به میزان استفاده از قوای موجوده بشری آن کشور است. دولت مشروطه افغانستان به نیکوئی درك کرده بود که زنان با آنهمه توانمندیها و استعداد طبیعی که دارند، نیمی از پیکر جامعه را تشکیل میدهند، فلذا باید از قابلیت شایستگی آنها در امر تعميل پلانهای معتنا به انکشافی استفاده به عمل آید، چه بدون استعانت از قدرت خلاقه و عظیم زنان رسیدن به هدف - استقرار و استحکام دولت مشروطه و تطبیق پلانها و اصلاحات آن دشوار و حتی غیر عملی است. بنا بر همین ملحوظ اولین اقدام دولت نو بنیاد در جهت نجات زنان از اسارت چندین هزار ساله و اشتراك فعالشان در تمام عرصه های امور اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی بود. دولت مصمم بود تا با این اقدام حقوق انسانی، اجتماعی و آزادی های فردی زنان را تضمین نماید. بنا بر آن برای اولین بار در تاریخ کشور موقف زن در «نظامنامه اساسی دولت علیه افغانستان» مسجل و جایگاه زنان در جامعه تثبیت گردید. تفاوت های غیر انسانی و تبعیض قرون وسطائی که بین زن و مرد وجود داشت مطابق قانون مردود شمرده شد که: «در افغانستان اصول اسارت با الکل موقوف است از زن و مرد هیچکس دیگری را به طور اسارت استخدام کرده نمیتواند.» (۹۰)

اعاده حقوق زنان با طرح برنامه های تربیتی و آموزشی یکی از اهداف دولت مشروطه بود که همیشه در صدر اصلاحات قرار داشت. بی مورد نخواهد بود در این جا از بعضی زنان پیشتاز و مبارز که دولت را در تطبیق برنامه های اصلاحی امور نسوان یاری رسانیده و از هیچ گونه ایثار و فداکاری دریغ نکرده اند یادآوری نمایم:

۱ - سرورسلطان معروف به علیا حضرت سراج الخواتین:

او مادر شاه امان الله خان، دختر شاه آغاسی شیردل خان بارکزائی مشهور به «لوی ناب» والی قندهار و عمه علی احمد خان لوی ناب است. (۹۱) علیا حضرت به اساس رقابت های درباری و فامیلی در تربیه و پرورش شخصیت امان الله خان سخت کوشید و او را برای احراز سلطنت آینده افغانستان آماده ساخت.

علیا حضرت (سراج الخواتین) در اجرای امور اداری و سیاسی کشور سهیم بود. چنانچه مطالب زیر درجه مداخله او را در امور اداری نشان میدهد: به قول عزیزالدین وکیلی پولزائی در اثنای سفر هفت ماهه امان الله خان به خارج، در اثر اوج گیری شایعات و تبلیغات عناصر ضد دولتی و سم پاشی مخالفین نظام مشروطه در شمال کابل از یکطرف، تعدی و اجحاف حکام و مامورین دولتی از جانب دیگر قریب بود که آتش اغتشاش شعله ور شود. اما علیا حضرت مداخله نمود و به محمد امان خان حاکم اعلی سمت شمالی هدایت داد تا ریش سفیدان، بزرگان و معززین آن ولایت را به جبل السراج دعوت و بعد از جمع آوری شان به قصر علیا حضرت اطلاع بدهد تا شخصاً بدانجا آمده مشکل مردم را با آنها در میان بگذارد. پس از اطلاع تیلیفونی علیا حضرت با محمد عمرخان کرنیل حضور به سواری موتر به جبل السراج رفته، شکایات مردم را از نزدیک شنیده و برای رفع آن غائله به حاکم اعلی اکیداً هدایت داد. (۹۲)

۲ - ملکه ثریا:

ملقب به « شاهزاده خانم » و بعداً « ملکه ثریا شاه خانم » - همسر امان الله شاه و دختر سوم محمود طرزی بود. ثریا در صالحیه دمشق شام در سنه ۱۳۱۶ هـ (۱۸۸۸ م) بدنیآمد. (۹۳) او در اوایل سلطنت حبیب الله خان که دختر خورشید سال بود به معیت خانواده خود از تبعید در سوریه ب وطن بازگشت و در سال ۱۲۹۳ هـ با امان الله خان عین الدوله پسر سوم امیر حبیب الله خان ازدواج نمود که حاصل وصلت آنها ده فرزند : هفت دختر و سه پسر بود.

ملکه ثریا زن عالیه ، فاضله ، سخنور ، روشنفکر ، دانش پرور ، دلسوز ، با احساس و وطن دوست بود. او اعلیحضرت امان الله خان را در سفرهای هفت ماهه اش همراهی میکرد و در این سفرها سخنرانی های عالمانه در مورد نهضت زنان افغانی داشت. ملکه ثریا از پیش آهنگان نهضت نسوان در عصر مشروطیت بود و با مساعی مادرش « اسماء رسمیه » نخستین انجمن حمایت نسوان را در افغانستان تأسیس کرد که مهمترین وظیفه انجمن موصوف رهنمائی زنان کشور در عرصه های امور اجتماعی و تأسیس مدارس برای آنها بود. این انجمن اولین مدرسه نسوان را در ۱۹۲۸ م در کابل تأسیس نمود که تعداد شاگردان آن به ۸۰۰ نفر میرسید (۹۴) و به همت والای همین زن مبارز « مدرسه تربیه معلمات » ، « مدرسه تربیه اجتماعی » که بنام « تدبیر منزل » نیز یاد میشد تأسیس گردید. ملکه ثریا مدرسه بزرگ سالان را که بنام « کورس اکابر » مسمی بود شخصاً تدریس میکرد.

با اختصار کلام باید گفت که این زن پیشتاز در بیداری ، تربیت و پرورش زنان و ایجاد مراکز و مؤسسات نسوان در عصر دلت مشروطه سهم بسزائی داشت ، چنانچه به قول فضل غنی مجد دی « حنیفه حوری » یکی از فعالین نهضت زنان در مصر که از طرف وزارت معارف کشور جهت بازدید از وضع جنبش زنان به افغانستان دعوت شده بود ، برنامه اصلاحی نسوان کشور را چنین تعریف میکند : « از طرف وزیر معارف افغانستان برای بازدید مدارس زنان و نهضت زنان افغانستان دعوت شدم ، واقعاً نهضت بی نظیر را در امور زنان افغانستان مشاهده نمودم و در جریان سفر خود از مدارس ذیل دیدن کردم : حبیبیه ، امانیه ، رسامی ، زراعت ، مدرسه مستورات و تعجب کردم از نظام تعلیم و اداره عالی مدرسه مستورات که تحت اداره ملکه ثریا بود . ملکه افغانستان در راه ترقی و پیشرفت مدرسه کوشش های زیاد مینمود . ملکه را در اداره مدرسه مادرش که مدیر مدرسه نیز بود همکاری مینمود . مدرسه مستورات با هشت شاگرد افتتاح شده بود با اینکه ملت افغانستان شدیدا در تأسیس مدرسه مستورات متاثر و غمگین بودند ، تعداد شاگردان آن در مدت بسیار کوتاه به هزار شاگرد رسید .

نهضت نسوان افغانستان در راه تقدیم علمی و ثقافتی افغانستان نقش مهمی را بازی میکند و ملکه افغانستان از روش کاملاً دیموکراسی پیروی میکند . دختران ملکه و خواهران پادشاه با دختران عادی افغان در يك مدرسه تعلیم می آموزند و تمام شاگردان مدرسه چه از خانواده سلطنتی و خانواده های عادی افغانستان لباس عادی را در مدرسه که يك شکل دارد میپوشند . » (۹۵)

ملکه ثریا بعد از چهل و يك سال تحمل رنج غربت و دوری از وطن در ۱۳۴۸ هـ به عمر هفتاد و دو سالگی در دیار هجرت در روم چشم از جهان بست ، جنازه اش به افغانستان انتقال و در جلال آباد در جوار آرامگاه همسرش اعلیحضرت امان الله خان به خاک سپرده شد . (۹۶) روانش شاد باد !

۳ - اسماء رسمیه معروف به بی بی عربی :

او دختر شیخ محمد صالح مسدیه « صالح افندی » است که با محمود طرزی در سال ۱۳۰۸ ه‍.ق در سوریه ازدواج نمود . (۹۷) رسمیه در انکشاف نهضت نسوان در عصر مشروطه سهم قابل ملاحظه داشت ، علاوه از آنکه با دخترش ملکه ثریا در ایجاد اکثر نهاد های اجتماعی و فرهنگی از قبیل انجمن حمایت نسوان ، مکتب مستورات ، کورس اکا بر برای بزرگ سالان همکاری مینمود ، مدیر مسؤول مجله « ارشاد لنسوان » نیز بود . اسماء رسمیه در سال ۱۳۲۴ ه‍.ش در ترکیه چشم از جهان پوشید . (۹۸)

دراثر مساعی دولت و همکاری بی شائبه همچو خانم های پیش تاز ، صد ها زن چاردیواری های خانه ها را ترك وبه مراکز و مدارس و سایر مؤسسات اجتماعی و فرهنگی نسوان رجوع نمودند و خواهان اشتراك مستقیم در امور اجتماعی و اقتصادی کشور بودند . آنها سخت تلاش داشتند تا مقام و جایگاه خود را در جامعه مرد سالار افغانستان تثبیت نمایند که جهت تعمیم این امر از هیچ تلاش دریغ نمیکردند . هکذا آنها به نشر هفته نامه « ارشاد النسوان » پرداختند که اکثر مطالب آنرا مصاحبه ها ، اخبار داخلی و خارجی ، مسایل اخلاقی ، آشپزی ، خیاطی ، تدبیر منزل ، تربیه طفل ، آداب اجتماعی و سایر موضوعات پیرامون زندگی زنان تشکیل میداد . زنان عموماً برای تحکیم بیشتر این نهضت ، تنویر و تشویق سایر هم جنسان خود گرد همائی ها ، مجالس و محافل دایر میکردند و مصایب و مشکلات دیرینه که مدتهای مدیددامن گیر آنها بود و همچنان راه بیرون رفت از آنها را مطرح میکردند . چنانچه در کابل روزیکه ملکه ثریا در یک اجتماع از پیشرفت زنان جهان و عقب ماندگی افغانستان سخن میزد (جدی ۱۲۹۹ ه‍.ش) زنان با درد بگریستند و پنجاه نفر فی المجلس ، خودشان را در خدمت معارف و تأسیس اولین مدرسه زنا نه گذاشتند و ملکه چنان متأثر و منفعل گردید که خودش وظیفه مفتشی مکتب مستورات را به ذمه گرفت . (۹۹)

علاوه از سه نفر خانم پیشتاز که اسمای شان در فوق ذکر شد اشتراك يك تعداد زنان پیش آهنگ دیگر که سهم براننده در تطبیق پلان نهضت نسوان در عصر مشروطه داشتند و دولت را در اجرای برنامه های اصلاحی مربوط به وضع زنان یاری مینمودند قابل یادآوری است :

۴- کبریا جان خواهر شاه

۵- نورالسراج خواهر شاه

۶- خیریه خواهر بزرگ ملکه ثریا (۱۰۰)

در جمله نهاد های فرهنگی عصر مشروطه در مرحله اول یکی هم مکتب مستورات بود که دختران کشور در آن طور مستمر مصروف تحصیل بودند . بی مورد نخواهد بود تا اسمای بعضی از نخستین معلمات این مرکز فرهنگی را در ذیل ذکر نمائیم :

۱- مریم جان صبیبه عبدالباقی جان

۲- حمیرا جان صبیبه غلام محمد میمنه گی

۳- آمنه جان والده شایق جمال

۴- فاطمه جان مادر میر عتیق الله

۵- خدیجه جان دختر عموی ملکه ثریا

۶- بلقیس دختر عموی ملکه ثریا

۷- روح افزا د ختر عموی ملکه ثریا

۸- فیروزه (بدر السرازی)

۹- خوری خواهر ملکه ثریا

۱۰- بی بی خدیجه (خجوجان) ملقب به بی بی کو زوجه سردار محمد عزیز خان نادر (مادر کلان هاشمیان)

۱۱- بی بی کونا می (۱۰۱)

ادامه دارد

آن عده از هموطنانی که خواسته باشند کتاب را خرید نمایند می توانند به آدرس ذیل تماس بگیرند:

Dr. Ajruddin Hashmat
97 Forest Heights Str.
Whitby, Ont. L1R 1x7. Canada
Tel (905) 665-8767